

God Jul
* Glædelig
Jul * Hyvää
Joula * Merry
Christmas * Frohe
Weihnachten * Joyeux
Noël * Prettige Kerstdagen
* Feliz Navidad * Mele
Kalikimaka * Merri Kurisumasu
* Cristos se Radi * Kung His Hsin
Hien Bing Phu Shen Tan

Välkommen till mitt

Jul-Nyhetsbrev 2016 (nr 21.)

Allra först

ber jag att få instämna i budskapet från min internationella julgran och tillönska en riktigt

God Jul

Vinjettbilden,

den internationella julgranen, har jag valt med tanke på att mina läsare är spridda över en stor del av världen.

Saknar du något språk i granen? I så fall: skriv jul- och nyårshälsningen på det språket och skicka till mig. Tack på förhand.

Eftersom det är jul och midvinter får det bli ytterligare en vinjettbild om än i litet format. En bild av midvintertid när solen – under årets kortaste dag - har gått ner redan tidigt och skänkt det snötäckta landskapet en speciell midvinterfärg.

Vinterbilden...(utsikt från min skrivarelya)

...lockar hos mig fram en dikt som jag kanske har använt förr, men som tål att få komma med även den här gången. Därmed får vi till på köpet en lektion i våra ständigt pågående språkstudier. Den här gången gäller det skånska språket. Har du problem med översättningen – hör av dig till mig – eller kanske du har någon skåning på nära håll i din bekantskapskrets....

Vintersny

Vesst en snyen grann
När den ligger på träna
När den klär båskana i lättaste vitt.
När den lägger se som en matta över markerna.
Men de e nåd mög å dras mä.

De e julavured når de snyer så lätt
Når flingorna lägger se mjukt å grannt te rättes
Vesst en snyen grann
Å letta sny å ed vintervär
En rätt bra för humöred

Men de e som Pär han sa
De ska va lagom mä sirap på bröed
Sny e nåd töjanes å dras mä
Å en e gla når de lier framad
Så en bler au mä möged.

Till dig

Som nu får mitt Nyhetsbrev för första gången, kan jag nämna, att tidigare Nyhetsbrev kan du hitta på min hemsida www.bjareforlaget.com . Kolla under rubriken ”Som jag ser det.”

Boklådan

Boktitel	Ord.pris	rea-på-rea-pris
Så blev Båstad tennis	225	60
Bilder av ett sekel i Bjäre	Slutsåld	
Vår bjärehistoria i bild	350	70
Bjärebör berättar om Bjäre	Slutsåld	
Strövtåg genom Bjäres historia	330	140
På räls över Hallandsås under 130 år	Slutsåld	

Som synes är nu ytterligare en av mina böcker slutsåld. De återstående går snabbt mot sitt slut – även de.

Det här får bli ett Jul-Nyhetsbrev

Innehållet blir en rapsodi med nedslag i vår historia och vårt – och andras – julfirande genom tiderna. Som vanligt är du inbjuden att kommentera och komplettera. Det finns säkert mycket som saknas i min julrapsodi.

Jag ser fram mot dina kompletteringar.

När du får detta Nyhetsbrev är du mitt uppe i de sista julförberedelserna. Att jag ändå valt den här tidpunkten beror på, att jag föreställer mig, att du spar läsningen av brevet till dess att lugnet lägrat sig under mellandagarna och du kan sjunka ner i fåtöljen och koppla av

Julfirandet i våra dagar

är ju en blandning av traditioner från olika tider och olika länder. Vissa inslag är – som bekant – mycket unga.

Vid mitten av 1900-talet trädde TV in i bilden och ville vara med och styra över julfirandet. Sedan 1960 är det

Kalle Anka och hans vänner som styr många familjers julaftonsfirande. Kl 15 är för dessa ett näst intill heligt klockslag.

Fanns det en jul för Kalle Anka och hans vänner?

Frågan lär ha ställts av barn i åtskilliga familjer. Ett talande exempel på hur en TV-tradition snabbt kan ”ta över”.

Det blir samtidigt en tankeställare över hur nya seder och traditioner kan växa fram och hur andra seder bara försvinner. Ger du dig tid att rannsaka minnet, kommer du att få en lång lista.

Julkorten

föddes 1843. Den exakta angivelsen har samband med frimärkets födelse.

Sedan att skicka julkort startade i England. I Sverige blev det Jenny Nyström som angav tonen, när det gällde frågan om hur ett julkort skulle se ut. Här förenades den i nordens välkända figuren Goa-Nisse med gåvogivaren Nikolaus och den nordiska vintern med mycket av vit snö och landsbygdens grå byggnader. Sedan posten i Sverige 1877 infört halverat porto för privat brevkort, ökade antalet skickade julkort dramatiskt i Sverige.

Julfirandet i Bjäre

I slutet av 1800-talet får vi en bild av genom de berättelser som vi har i skrift, utformade av skriftställaren och läraren Patrik Haller.

Patrik var född 1878 i byn Hallavara. Det innebär, att hans minnen från sin barndoms jular kommer från 1880-talet.

"I mitt hem hade vi ingen tomte. Vi hade dock hört talas om en goa-nisse. Goa-nissen var snäll och hjälpte folket i gården på olika sätt. Man fick inte visa att man visste om goa-nissen, ty då fanns risk att han flyttade,."

Julklappar minns jag att vi gav varandra. Det var enkla saker: en kardus tobak "Ärligt och gott" till den som var rökare. Hemmastickade yllevantar, halsdukar och liknande nyttosaker var vanliga gåvor.

I mitt hem i Hallavara hade vi aldrig någon julgran. Det fanns ingen som sålde granar. Förresten var det ont om gran i trakten.

4-åringens upplevelse av julottan i Hovs kyrka.

Patrik Haller berättar vidare:

När jag var fyra år fick jag följa med mor och far till julottan på juldagsmorgonen.

Det hade snöat ordentligt under natten. Morgonen var stilla. Ingen vind. Jag kommer ihåg att vi gick genstigen genom Hallavara dal. Jag var förvånad över hur tyst det var. Dalen var upplyst av den vita snön.

När vi kom upp på backarna såg jag Hovs kyrka stråla av ljus från alla fönster och uppe i tornet

I kyrkan var det strålande vackert. Far och mor sjöng med i psalmerna. Jag sjöng också. För full hals. Vad jag sjöng minns jag inte. Säkert var det inte någon psalm....

När allt var slut och klockaren spelade en vacker utgångspsalm minns jag, att jag funderade om det kunde vara vackrare i himlen än det var i Hovs kyrka.

Även Emil Söderman,

som liksom Patrik Haller var lärare och skriftställare, har skildrat julfirandet i Bjäre för något århundrade sedan. Följande noteringar har jag hämtat inspiration till från såväl vad Söderman har skrivit som vad åtskilliga andra, berättat eller lämnat anteckningar om. Bl.a. om maten...

Under julaftonens förmiddag

var det dags att koka "jula-suled" (fläsket) och påsagröden (korngryn inlagda i en tygpåse som sänktes ned i det kokande fläskspadet.)

En stående rätt hos många bjärebor mitt på dagen på julafton var nykokt påsagröd och drickablandning.

Eftermiddagen ägnades sedan åt diverse mindre sysslor.

Ett inslag i detta var att ställa i ordning ett "julaträ" – en enegren. Det förekom också att varje barn fick ett eget julaträ som dessutom var försett med vissa godsaker.

Dopp i grytan

blev det mitt på dagen under julaftonsdagen. Det var spadet i grytan efter det att man kokt en stor portion fläsk. Husets folk samlades kring grytan. Bröt bröd och doppade det i fläskspaket och åt. Dopp i grytan.

På julaftons kväll

var det så dags att hänge sig åt julbordet. I de hem där det fanns ekonomiska möjligheter sparade man inte på "bordets goda." Kokt fläsk och kött, fåralår, revbensspjäll, kokt köttkorv, hacke-korv, fläskkorv, bruna bönor, med brynt kål...

Allt det här sköljdes ner med bl.a. "fläskasupen" och det egentillverkade ölet.

Alla kunde inte smörja kråset på det här sättet. Många levde i fattigdom –även under julen...Vi får exempel på detta i nidverser bland drängarna, som "översatte" vad gårdens vällingklocka sade i sin ringning:

Blå välling och sur sill

Blå välling och sur sill.

Hunger efter 40 dagars fasta.

Att man längtade särskilt mycket efter julbordets många läckerheter berodde bl.a. på, att man fastat länge. Som en kvarleva från den katolska tiden föregicks julen - även långt efter reformationen - av fasta under 40 dagar. Under den tiden fick man inte äta kött. Fisk däremot var OK. Lutfisken i våra jultraditioner är ett spår från den tiden.

Jultomten hade som regel inte tid

att göra något längre besök. (Det var ju många hem som skulle klaras av den här kvällen...)

Det vanliga var därför att jultomten kvickt som.... kastade in julklapparna och därefter blixtnabbt försvann för att ingen skulle kunna upptäcka honom.

Julbocken

Var en sorts föregångare till jultomten. Ofta var det någon yngre pojke i byn som klätt ut sig och gjorde besök i gårdarna. För att bli av med bocken fick man köpa sig fri med lite brännvin och mat.

När man i lite "finare" familjer började dela ut gåvor i samband med julen var det bocken som fick rollen som gåvoutdelare. Den rollen hade bocken i cirka 100 år. Sedan tog jultomten över....

Vår tids jultomte är inte särskilt gammal.

Det är däremot hans föregångare, "goanisse". Det var en liten och ofta vresig gubbe som bodde i något uthus. Det gällde att hålla sig väl med honom. Då var han ett värdefullt skydd mot alla onda makter. Blev goanisse sur eller besviken, kunde han vara till mycket besvär för sitt husbondfolk.

Ännu äldre är tomtens föregångare ute i världen. Nikolaus. Han bodde i det land, som nu är Turkiet. Han blev biskop. Nikolaus blev känd för sin givmildhet mot barn.

Den som "förlöste" våra dagars tomte från härvan av förebilder var Jenny Nyström. På 1870-talet började hon teckna och måla tomtebilder.

Med den välkända Viktor Rydberg-dikten "Tomten" som kom till oss när "Midvinternattens köld är hård....." fick bilden av vår tids tomte ytterligare skärpa.

Julgranen

kom in i det svenska julfirandet förhållandevis sent.

Det började med att folk i s.k. högreståndskretsar "importerade" denna sed från Tyskland.

Det kom att ta lång tid innan seden trängde djupare in i allmogens julfirande. Där hade man ju sedan länge sitt eget "julträd", - en ene-gren.

I övrigt ägnades julaftonen

åt diverse "julakonster (jullekar). Emil Söderman nämner lekar som "lägga nackspänne", "sy sko till kungen", fläcka bränne", "sticka hö".

Några beskrivningar av hur dessa lekar gick till finns inte med i Södermans skildring. (Jag förväntar mig att de läsare som känner till ytterligare lekar kommer att skriva och lära mig.) I annan litteratur har jag hittat andra lekar: Nappa stek, tämja stutar, spänna kyrka, krypa till krysset, rida till kungs m.fl. Vill du fördjupa dig i ämnet jullekar kan jag rekommendera boken "Året om med skånsk mat och Kultur"

Har du fler exempel på sådana lekar: skriv om det. Tack på förhand.

Vid 12-tiden på kvällen

var det åter dags att duka bordet. Nu ställdes lutfisken fram tillsammans med potatis och senapssås.

Till detta måste det förstås tas en fisksup. Efter lutfisken kunde man avrunda kvällen med risgrynsgröt.

Nu hade man med råge passerat midnatt

Därmed var det i många familjer dags att ta fram julens budskap. Man stämde tillsammans upp i "Var hälsad sköna morgonstund".

Det blev inte många timmars sömn

innan det var dags att stiga upp för att bege sig till julottan i kyrkan. Eftersom det var helgdag fick något arbete inte utföras. Bara det allra mest nödvändiga. Därför stod bordet från julafton delvis framdukat.

Far i huset fick sig en besk samt bröd och ost redan i sängen. (Någon annan fick sköta arbetet med att plocka fram....Jämför med förra Nyhetsbrevets berättelse om julbadet med lögesup och torkesup.)

Man var tidigt uppe. Ville komma i tid till julottan. Dock inte för tidigt. Då riskerade man att hamna i de dödas julotta. Till mängden av vidskepliga föreställningar fanns bl.a. att de döda på kyrkogården samlades till julotta i kyrkan före de levandes julotta..

Åter till verklighetens värld.

Var det snö (som det ju alltid var under de jular vi manar fram ur våra minnen...) plockades släden fram. Bjällror fästes på hästarnas selar. Så bar det iväg i vintermörkret. Brinnande facklor i släden var det enda som lyste upp.

Det finns många berättelser om dessa julottefärder.

Facklorna spred sitt sken. Bjällrorna på hästarnas selar spelade som vore det julmusik. Det låg tävlan i luften. Ivern var stor. Nu gällde det att köra fortare än grannarna.

Särskilt färderna hem från kyrkan beskrivs i litteraturen som rena fartracet.

Som synes: Mycket av det som finns bevarat av gamla tiders julfirande är knutet till det gamla bondesamhället, dvs landsbygden. Betydligt magrare är det när det gäller skildringar av hur de fattiga "firade" sin jul. Tyvärr. Det är en viktig del av vår historia som behöver sin skildrare – även lokalt.

Alla hade inte råd

Viktigt är att understryka, att långt ifrån alla kunde njuta av julen på det sätt som framkommer i många skildringar från den tiden. För många kunde julen bli en plåga.

Föräldrar som inte kunde ge sina barn så mycket mat att de blev mätta. Som inte kunde ge

julklappar - utom möjligen de vantar som mor hade stickat. Fattigdomen var stor och den tog inte paus för att det var jul

I Finland

heter jultomten *Julgubben* och bor i Korvatnunturi och i Danmark heter han *Julemanden* och bor på Grönland..

Julkärven

Kan vi spåra tillbaka till 1700-talet i Norden. Kärven sattes upp på julaftons morgon för att även småfåglarna skulle få äta sig mätta. Den hade också en "magisk" uppgift: att se till att skörden blev god nästa år.

Här i Norden

var julfirandet i hög grad kopplat till det faktum att det var tiden då solen inledde sin väg tillbaka mot längre och ljusare dagar.

Ett minne från hednatiden

dvs när Oden styrde och ställde i sitt fögderi – Valhall - är matens starka ställning i själva firandet. I Valhall hade man ju tillgången till grisen Särimner. Den grisen hade ju den egenskapen att den genast återuppstod och kunde slaktas på nytt dagen därpå och bli mat på de dignande borden. Kvar står det faktum, att under den tid då vi firar en kristen högtid har vi låtit en sedvänja från hednatiden – maten - bli i hög grad ledande för oss.

Julnötter

Nu, ärade läsare, är det dags för dig att gnugga dina geniknölar. Nåja. Du kan ju vänta tills du ätit din julmat, packat upp dina julklappar och klarat av alla julens alla "måsten". När du sedan får en stund över kan du fylla ut den med detta lilla prov i julkunskap. Skicka ditt svar i ett mejl till kalle@bjarenet.com.

Priset till vinnaren är det vanliga: ÄRAN.

1.

Det gäller mat. Vilka landskap brukar förknippas med grynkorv och långkål?

a)Västergötland och Halland. B). Värmland och Öland. C) Dalarna och Gotland.

2.

Vem var den vanligaste klapputdelaren under början av 1800-talet?

a)Goanissen. B) Julbocken. C) Gråklappan.

3.

Varför gick böndernas resor hem från julottan ofta så snabbt?

a)Man var hungrig efter den långa gudstjänsten. B) Man körde ikapp med de andra slädarna. C) Man fruktade "ottespöket"

4.

Ungefär hur många julgranar förbrukas i Sverige varje år?

a)1 miljon. b) 3 miljoner. C)5 miljoner

5.

Kryddan saffran nämns första gången i svenska källor 1328, då man håller gravöl över Birger Pettersson. Vad är han främst känd för?

a)Han styrde över Sverige som Birger jarl. B) Han grundlade Folkungaätten. C) Han var pappa till den heliga Birgitta.

6.

Den stora halmbocken i Gävle brukar brännas. 1976 skadades den på annat sätt. Vad hände?

a) Det förstördes av skyfall och storm. B) Den blev påkörd av en Volvo Amazon. C) Den kollapsade på grund av byggfusk.

7.

Stjärngossar är idag ett inslag i Luciatågen. När förekom stjärngossar vanligen tidigare i historien.

a) 1 advent. B) Nyårshelgen . c) Trettondagshelgen

8.

Vilket år började STV sända klassikern Kalle Anka och hans vänner?

a) 1960. B) 1965. C) 1969.

9.

"Hej tomtegubbar, slå i glaset..." Vad är det för typ av låt?

A) En hambo. B) En polska C) En polka.

10.

I Bergman-filmen Fanny och Alexander från 1982 finns en berömd julscen. Vad heter familjen som firar så storslaget?

A) Ekdahl b) Borg. C) Verrgérus.

11

Julblomman hyacint är uppkallad efter en grekisk yngling, som dödades av en gud. Hur omkom Hyacinthos?

a) Han stacks i hälen med ett spjut. B) han dränktes i en vintunna. C) Han fick en diskus i huvudet.

Avslutningsvis

tillönskar jag än en gång en

God Jul.

Kalle

Kalle Eriksson
Bjäreförlaget
Hallavaravägen 102
269 91 Båstad
kalle@bjarenet.com
Tel. 0431-365332